

**AGRÁRMINISZTÉRIUM
TERMÉSZETMEGŐRZÉSI FŐOSZTÁLY**

**ÚTMUTATÓ A FAJMEGŐRZÉSI TERVEK
ÖSSZEÁLLÍTÁSÁHOZ**

TARTALMI ÉS FORMAI KÖVETELMÉNYEK

Tartalom

Bevezetés.....	2
I. A fajmegőrzési terv formai követelményei.....	3
II. A fajmegőrzési terv tartalmi követelményei	4
III. Követelmények a fajmegőrzési tervek kidolgozásához	6
1. Összefoglalás.....	6
2. Általános jellemzés, háttér-információk	6
2.1. Természetvédelmi helyzet.....	6
2.1.1. Hazai és nemzetközi veszélyeztetettség	7
2.1.2. Jogszabályi háttér	7
2.2. Rendszertani helyzet	8
2.3. Megjelenés, azonosítás.....	8
2.4. A faj biológiája.....	8
2.5. Elterjedés.....	10
2.6. Hazai állományok jellemzése.....	10
2.7. A fajjal kapcsolatos vizsgálatok	10
2.8. Megvalósult természetvédelmi intézkedések és jó gyakorlatok.....	11
3. Veszélyeztető tényezők	11
4. A cselekvési program célkitűzései és intézkedései	12
4.1. Jogszabályi, intézményi, adminisztratív intézkedések	12
4.2. Fajmegőrzési tevékenységek.....	13
4.3. Monitorozás és kutatás	13
4.4. Környezeti nevelés, kommunikáció	13
4.5. A fajmegőrzési terv felülvizsgálata.....	13
4.6. Intézkedések összesítése.....	13
5. Irodalomjegyzék.....	14
6. Mellékletek.....	15
7. Szakmai megalapozó háttéranyagok (nem nyilvános).....	15
7.1. A faj hazai állományainak jellemzése	15
7.2. Cselekvési intézkedések élőhelyek/állományok szerinti bontásban költségekkel és ütemezéssel.....	16
Az útmutatóban szereplő hivatkozások.....	17
Az útmutató mellékletei	17
1. melléklet - Sablon a fajmegőrzési tervek elkészítéséhez	17
2. melléklet - Segédletek	17

Bevezetés

Fajmegőrzési terv olyan – hazai vagy nemzetközi értékelés alapján – veszélyeztetett fajokra készül, amelyek megőrzése, természetvédelmi helyzetük javítása összehangolt, tervszerűen végrehajtott intézkedések megvalósítását igényli.

A természetvédelemért felelős miniszter által elfogadott fajmegőrzési tervek – az érzékeny adatok kivételével (pl. fokozottan védett faj előfordulási helyei) – nyilvánosak, és az állami természetvédelem hivatalos honlapján mindenki számára elérhetők.

A fajmegőrzési tervek a természetvédelmi kezelési feladatok hatékony végrehajtását szolgálják. A benne foglalt intézkedések a hatósági munkát is támogatják (beruházások tervezése/engedélyezése), valamint megalapozzák az állami természetvédelmi szervezetnek a faj élőhelyét érintő területkezelési feladatait, a természetvédelmi célú beruházások, projektek intézkedéseit. A tervek más szakágazatok (pl. erdészet, vízügy) számára is iránymutatásul szolgálnak, többek közt az egyes ágazatokat érintő tervezési folyamatok során.

A fajmegőrzési tervek a széleskörű, országos felhasználhatóság érdekében egységesített szerkezetben és szakmai tartalommal készülnek. Jelen útmutató az egységes kidolgozást támogató formai és tartalmi követelményeket foglalja össze.

I. A fajmegőrzési terv formai követelményei

A fajmegőrzési tervet az útmutató mellékletét képező (*1. melléklet*) sablon szerint kell elkészíteni. A sablonban a fejezetcímek, a szövegtörzs, valamint a táblázatok és ábrák a formai követelményeknek megfelelően vannak szerkesztve (pl. betűtípus, betűméret, címsorozás, sor- és térköz), ezért a dokumentum szerkesztése során mindenben a sablonban megadottakat kell követni.

II. A fajmegőrzési terv tartalmi követelményei

Ez a fejezet tartalmazza a fajmegőrzési terv tartalomjegyzékét és az egyes fejezetek, alfejezetek részletes tartalmi kifejtésének leírását.

A tartalomjegyzékben rögzített pontoktól nem lehet eltérni. Egyes alfejezetek tartalmi kifejtése tekintetében ugyanakkor a különféle csoportokra (növények, gerinctelen állatok, madarak, egyéb gerinces fajok) vonatkozóan eltérések lehetnek, hogy az adott csoportra jellemző, specifikus információkat meg lehessen adni. Ezt a tartalom részletes leírásánál is jelezzük.

A terv szövegezése és megfogalmazásai során kérjük figyelembe venni, hogy a készülő terv nyilvános lesz, és azt a szűken vett természetvédelmi szakterület mellett más ágazatok és az érdeklődő nagyközönség is olvassák. Elsősorban különböző tervezési eljárásokban (pl. körzeti erdőtervezés, fenntartási tervek készítése, hatósági eljárások vagy engedélyezések) is használhatók lesznek, valamint szemléletformáló szerepet is betöltenek. Ennek megfelelően a tervek nyelvezete – a szakmai elvek sérülése nélkül – egyszerű és közérthető legyen, a felesleges idegen kifejezéseket kerülni kell vagy meg kell magyarázni. Ezen felül a tervben foglaltak megfogalmazása legyen tárgyilagos szubjektív vélemények és megjegyzések nélkül. A tervben közölt információkat, ahol ez releváns, kérjük szakirodalmi hivatkozásokkal is (zárójelben kis kapitálissal szedve) alátámasztani, amelyeket az irodalomjegyzékben is fel kell sorolni.

A fajnevek esetében az első említésnél kérjük a magyar nevet követően a tudományos nevet is minden esetben megadni zárójelben és dőlt betűvel szedve. A védett fajok esetében a 13/2001. (V. 9) KöM rendeletben szereplő nevet kérjük használni. A cél faj (amelyre a terv készül) esetében a dokumentum címében és az első fejezetben a tudományos és magyar megnevezés együttes használata szükséges. A további fejezetekben a magyar név megadása is elegendő. Egyéb fajok említésénél csak az első alkalommal szükséges a tudományos név megadása is.

A fajmegőrzési tervek egységes tartalomjegyzéke:

1. Összefoglalás
2. Általános jellemzés, háttér-információk
 - 2.1. Természetvédelmi helyzet
 - 2.1.1. Hazai és nemzetközi veszélyeztetettség
 - 2.1.2. Jogszabályi háttér
 - 2.2. Rendszertani helyzet
 - 2.3. Megjelenés, azonosítás
 - 2.4. A faj biológiája
 - 2.5. Elterjedés
 - 2.6. Hazai állományok jellemzése
 - 2.7. A fajjal kapcsolatos vizsgálatok
 - 2.8. Megvalósult természetvédelmi intézkedések és jó gyakorlatok
3. Veszélyeztető tényezők
4. A cselekvési program célkitűzései és intézkedései
 - 4.1. Jogszabályi, intézményi, adminisztratív intézkedések
 - 4.2. Fajmegőrzési tevékenységek
 - 4.3. Monitorozás és kutatás
 - 4.4. Környezeti nevelés, kommunikáció
 - 4.5. A fajmegőrzési terv felülvizsgálata
 - 4.6. Intézkedések összesítése

5. Irodalomjegyzék
6. Melléletek
7. Szakmai megalapozó háttéranyagok (nem nyilvános)
 - 7.1. A faj hazai állományainak jellemzése
 - 7.2. Cselekvési intézkedések élőhelyek/állományok szerinti bontásban költségekkel és ütemezéssel

III. Követelmények a fajmegőrzési tervek kidolgozásához

1. Összefoglalás

A fejezet a fajmegőrzési terv elkészítésének/felülvizsgálatának aktualitását/szükségességét megalapozó információkat, valamint a terv rövid összegzését, főbb következtetéseit tartalmazza. Módszertani szempontból javasolt a terv lezárását követően megírni.

Az összefoglalás főbb tartalmi elemei:

- a faj hazai és nemzetközi jogi státusza;
- a faj szerepe a magyar flórában, faunában:
 - a faj gyakorlati védelmét megalapozó ismeretek (pl. veszélyeztetettségi jellemzők, élőhelyi, élőhelykezelési sajátosságok);
 - a faj természetvédelmi, ökológiai szerepének, illetve helyzetének rövid ismertetése (esernyőfaj-jelleg, kulcsfaj, specialista stb.);
- a faj megőrzésére vonatkozó természetvédelmi prioritások, célok;
- a fajra és élőhelyeire vonatkozó veszélyeztető tényezők és ezek elhárítására tett legfontosabb intézkedések rövid összegzése.

2. Általános jellemzés, háttér-információk

A fejezet a célfajról/célfajokról rendelkezésre álló, a védelmi intézkedéseket megalapozó rendszertani, biológiai és ökológiai ismereteket foglalja össze a megadott alfejezetek szerint rendszerezve. A biológiai ismeretek közül elsősorban azok kifejtése szükséges, amelyre természetvédelmi kezeléseket alapoz a terv. A fejezet kidolgozása során az objektív, a valós vizsgálatokkal alátámasztott ismeretanyag bemutatására kell törekedni. Szubjektív feltevések, eseti megfigyelések csak abban az esetben értelmezhetők, ha más, konkrét vizsgálati eredmények nem állnak rendelkezésre, és a védelmi intézkedések megalapozásához szükségesek. Ebben az esetben a 4.3. Monitorozás és kutatás fejezetben kérjük a hiányzó és szükséges kutatások célként történő megjelenítését is.

2.1. Természetvédelmi helyzet

Az alfejezet az aktuális természetvédelmi helyzet tényszerű bemutatását tartalmazza.

A természetvédelmi helyzet bemutatását a védelmi kategóriák **felsorolásával** kell kezdeni a célfaj esetében relevánsak megadásával:

- hazai védettségi szint és pénzben kifejezett érték
- Európai uniós irányelv és mellékletei (közösségi jelentőségű faj)
- IUCN vörös lista kategória
- magyarországi vörös lista kategória
- Egyéb releváns nemzetközi egyezmények (pl. Berni Egyezmény, Bonni Egyezmény, Washingtoni Egyezmény (CITES))

Amennyiben a célfaj védett faj, a www.termeszetvedelem.hu Tematikus keresők menüpontja alatt a védett fajok pontban a fenti információk lekérdezhetők.

Közösségi jelentőségű faj (nem madárfaj) esetében az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke szerint készült legutóbbi jelentésben megállapított természetvédelmi helyzet (a faj elterjedése, állománya, élőhelyeinek állapota, jövőbeli helyzete) rövid bemutatása is szükséges. Közösségi jelentőségű madárfajok esetében a madárvédelmi irányelv 12. cikke szerint készült legutóbbi jelentésből a faj elterjedésére, állománynak nagyságára, valamint a rövid és hosszú távú trendekre vonatkozó adatokat kell figyelembe venni, amelyből következtetni lehet a természetvédelmi helyzetre. A jelentések elérhetőek a www.termeszetvedelem.hu oldalon a „Természetvédelem az EU-ban” menüpont alatt. Ezt kövesse bármely egyéb, hazai értékelésből származó természetvédelmi helyzet bemutatása.

2.1.1. Hazai és nemzetközi veszélyeztetettség

Itt az előző fejezetben ismertetett természetvédelmi helyzetet szükséges szövegesen értékelni és magyarázni a **hazai**, aktuális veszélyeztetettség szempontjából. A veszélyeztetettséget a védetté nyilvánítást megalapozó információkkal kérjük alátámasztani, bemutatni. Amennyiben releváns, ki kell kitérni a természetvédelmi helyzet változására, mivel ezek az információk megalapozzák, hogy a korlátozásokon alapuló védelem mellett miért szükséges a fajmegőrzési tervben foglalt aktív természetvédelmi beavatkozásokkal is segíteni a faj helyzetének javulását. Ezt követően közösségi jelentőségű fajok esetében az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke szerint készült jelentésben szereplő természetvédelmi helyzet értékelése szükséges, utalva a korábbi jelentéshez képest bekövetkezett esetleges változásokra is.

Amennyiben hazai vörös listán szerepel a faj, kérjük a forrást megnevezni és a faj kategóriáját megadni, a besorolást szövegesen értékelni, magyarázni.

A növényfajok esetében opcionálisan meg lehet adni a célfaj NÉMETH-féle értékelési rendszerben (HORVÁTH és társai 1995) elfoglalt helyét.

A **nemzetközi** veszélyeztetettség leírásakor kérjük kifejteni, mennyire veszélyeztetett a faj európai, illetve világ szinten. Ehhez a Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) besorolását, annak háttéranyagait, indoklását, valamint a nemzetközi egyezmények listáit kell figyelembe venni. Bizonyos csoportok esetében más releváns források is használhatóak, például madaraknál a BirdLife adatbázisa. Ha az IUCN besorolástól a hazai veszélyeztetettség különbözik, akkor ezt magyarázni szükséges. Ha a faj szerepel nemzetközi egyezmények listáján (pl.: Berni Egyezmény, Washingtoni Egyezmény), ennek indokait is itt kell kifejteni.

2.1.2. Jogszabályi háttér

A természetvédelmi védettséget megalapozó jogszabályok felsorolása és rövid bemutatása. Itt kell a nemzetközi egyezményeket kihirdető hazai jogszabályokat is felsorolni. A fejezet összeállításához szükség esetén a tervekészítés koordinálásáért felelős szakmai főosztály segítséget nyújt.

- ha védett vagy fokozottan védett a faj, a védettséget kihirdető jogszabály, valamint a védett és fokozottan védett fajokat felsoroló hatályos rendelet, és a faj természetvédelmi értékének megadása. *(Opcionális: táblázatos összefoglaló arról, hogy a védetté nyilvánítás óta hogyan változott a faj védelmi státusza és természetvédelmi értéke, csak azokat a jogszabályokat megjelenítve, ahol változás is történt (lásd mintatáblázatot))*
- közösségi jelentőségű faj esetén, a vonatkozó természetvédelmi irányelv hivatkozása névvel és számmal, a melléklet megadása, amelyen a faj szerepel;

Mintatáblázat (opcionális)

1. táblázat: A védelmi státuszának változása a jogszabályokban

Védetté nyilvánító jogszabály neve és	Hatályosság (-tól)	Melléklet száma	Védettségi szint	Faj tudományos neve	Faj magyar elnevezése	Természetvédelmi
---------------------------------------	--------------------	-----------------	------------------	---------------------	-----------------------	------------------

száma						érték (Ft)

Az előfordulási helyek védelme

Annak rövid kifejtése, hogy a faj hazai élőhelyei részesülnek-e természetvédelmi oltalomban, jellemzően védett természeti területen (helyi vagy országos jelentőségű), Natura 2000 területen vagy nemzetközi egyezmény hatálya alá tartozó területen vannak-e az állományok. A részletes kifejtést majd az egyes állományok jellemzésénél, a 2.6 fejezetben kell megtenni.

2.2. Rendszertani helyzet

Ebben a fejezetben kérjük ismertetni a faj aktuálisan elfogadott rendszertani helyzetét, a taxonómiai változásokat (összevonások, revíziók), szinonimákat, korábbi leírókat, valamint az esetleges rendszertani bizonytalanságokat. Kérjük, hogy a védelmi intézkedések szempontjából fontos hazai rokon fajokról, csoportokról is essen szó, ha ezek relevánsak. A fejezet témájához kapcsolódó tudománytörténeti érdekességek is ide kerülhetnek.

2.3. Megjelenés, azonosítás

A faj felismerését szolgáló általános morfológiai leírás.

Részletesen ki kell térni a faj ismertetőjegyeire, határozóbélyegeire, meg kell adni mely fajokkal téveszthető össze és mik az elkülönítő bélyegek. Amennyiben a faj hibridizálhat, különösen fontos az elkülönítő bélyegekre kitérni (pl. növényfajok, a madaraknál a récefélék esetében). Gerinctelen fajoknál különösen fontos az egyes fejlődési állapotok (pete, lárva, báb) azonosítására, megjelenésére, illetve ennek nehézségeire is kitérni, mivel sokszor a védelmi intézkedéseket már a korai fejlődési stádiumtól biztosítani szükséges.

Jelezni kell, hogy a faj határozásához szükségesek-e speciális vizsgálatok (genetikai vizsgálatok, mikroszkópos preparátum készítés stb.), illetve, ha a faj azonosításához szakértő javasolt.

Kérünk ábrát vagy fotót csatolni a faj jellemző megjelenésű egyedéről/egyedeiről (lehetőség szerint a különböző fejlődési stádiumairól, ivari dimorfizmus esetén mindkét ivarú egyedekről, a madarak esetében az immatur egyedekről), továbbá jellemző és a határozás során fontos részletekről.

2.4. A faj biológiája

A faj biológiájának általános leírása. A rendelkezésre álló tudományos információk közül azok kiemelése szükséges, amelyek természetvédelmi szempontból fontosak, aktuálisan megalapozzák a védelmi intézkedéseket.

Az alábbi alfejezeti felosztás szerint javasolt tárgyalni, de ettől eltérő rendszer is használható.

2.4.1. Élőhelyi igények, ökológiai ismeretek

Itt kérjük bemutatni a faj élőhelypreferenciáját, ökológiai igényeit, továbbá jelezni, ha a célfaj élőhelyspecialista, és/vagy bizonyos élőhelytípusok jó indikátorfaja. Amennyiben valamely közösségi jelentőségű élőhelytípusokhoz kötődik az előfordulása, azt is kérjük megadni.

Amennyiben releváns, itt kell bemutatni a célfaj környezetével való kapcsolatát, a kapcsolat jellegének ismertetésével, amely alatt a célfaj, illetve az állományok adott ökológiai rendszerben betöltött szerepét értjük (pl. kulcsfaj, ökoszisztéma mérnök szerep).

Növényfajok esetén a faj életformájára, virágzásbiológiai és demográfiai viszonyaira, szociális magatartástípusára általános termőhelyi igényeire (éghajlat, kitétségi magasság, tengersiz feletti magasság, alapkőzet), „Flóra adatbázis 1.2.” szerinti besorolásokra (HORVÁTH ET AL. 1995), a faj cönológiai karakterére, társulásban betöltött szerepére érdemes kitérni.

2.4.2. Táplálkozás (csak az állatoknál releváns)

Gerinctelen fajok esetében összevonható, felcserélhető a szaporodás/fejlődésmenet alfejezettel. Fontos kitérni az egyes fejlődési stádiumok táplálkozási sajátosságaira. Tápnövényre specializálódott fajok esetében ki kell térni a specializáció mértékére, az esetleges tápnövény váltás lehetőségére.

Amennyiben releváns, a Pannon régió belüli és más területeken előforduló állományok táplálkozásbeli különbségeit is kérjük ismertetni.

Madaraknál különösen fontos kitérni a szaporodási és fészkelési időszakon kívüli táplálkozásra, a két időszakban ugyanis jelentősen eltérhet a táplálékállatok összetétele. A zsákmányállatok alapvetően határozzák meg bizonyos fajok elterjedését, felsorolásuk és jellemzésük ezért elengedhetetlenül fontos. Amennyiben releváns, utalni kell a táplálkozó területekre is (például a récefélék vizes élőhelyekről rizsparcellákra, mezőgazdasági földekre járnak táplálkozni).

2.4.3. Szaporodás, fejlődésmenet

A faj szaporodásával kapcsolatos tudományos információk megadása, a szaporodási/rajzási időszak éves, esetenként több éves ritmusának ismertetése. A különösen sérülékeny időszakokat/állapotokat is célszerű itt kiemelni, illetve amennyiben van a védelemben jelentősége, speciális szaporodási viselkedésre is ki kell térni.

Növényfajok esetén különösen külön szükséges a generatív szaporodás (pl.: maghozama, propagulum típusa, van-e a talajban elfekvő propagulumkészlete, csírázóképesége, ezermagtömege) és a vegetatív szaporodás (pl.: polikormont fejleszt) jellemzőinek ismertetése.

Gerinctelen fajok esetében az egyes fejlődési állapotokat részletesen kérjük ismertetni.

Madaraknál – különösen a vonuló, illetve a zavarásra rendkívül érzékeny fajok – a fészkekfoglalási időszak kritikus, így ennek ismertetése is szükséges.

Az alfejezet különösen fontos lehet a későbbi veszélyeztető tényezők bemutatásakor, ezért kérjük olyan logikával megfogalmazni, hogy a speciálisan az egyes fejlődési stádiumokat érintő természetvédelmi problémákat kellőképpen megalapozza.

2.4.4. Viselkedésökológia (csak az állatoknál releváns)

Ebben a fejezetben minden olyan jellemző viselkedésformára célszerű kitérni, amellyel az állatok a környezetükhöz alkalmazkodnak. Különösen fontos azoknak a viselkedésökológiai tulajdonságoknak és az ezeket korlátozó környezeti tényezőknek az ismertetése, amelyek a célfaj veszélyeztetettségét befolyásolják, továbbá amelyek miatt a későbbi fejezetekben speciális fajmegőrzési intézkedéseket kell megfogalmazni.

Gerinctelen fajok esetében ez az alfejezet szorosan kapcsolódhat a 2.4.3. Szaporodás, fejlődésmenet alfejezethez, ezért, ha szükséges, a két alfejezet összevonható.

2.5.5. Vonulás (csak vonuló madárfajoknál)

Ebben a fejezetben kell ismertetni a vonulással kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat (pl. rövid- vagy hosszú távú vonuló, telelőhelyek, vonulási időszakok). Mivel a legtöbb faj esetében a vonulás mindig valamilyen veszélyeztető tényezővel jár együtt, különösen a hosszú

távú vonulók esetében, ezért a fejezet kiemelten fontos. Amennyiben adott faj csak kóborló, akkor ezt a viselkedésokológiai fejezetben kell bemutatni.

2.5. Elterjedés

Elsőként kérjük külön megadni, hogy milyen a faj elterjedése világviszonylatban és Európában (térkép készítése opcionális). Az elterjedést javasoljuk az északi, keleti, déli és nyugati határok szisztematikus ismertetésével bemutatni, mind a világ, mind az európai elterjedés esetében. Ezt követően kérjük részletesen kifejteni – szövegesen és térképen egyaránt – a faj hazai elterjedését, a lehető legpontosabb elterjedési adatokra alapozva. A madarak esetében, amennyiben indokolt, az egyes fészkelőterületeket érdemes külön-külön bemutatni, ez különösen a szigetszerű állományoknál lehet releváns (pl. túzok), vagy pedig olyan fajoknál, melyek egy-egy jól körülhatárolható helyekhez kötődnek (pl. halastavak, nagyobb vizes élőhelyek). Amennyiben hazánk a faj elterjedése szempontjából speciális helyzetű (pl. elterjedési területének határa hazánk területén húzódik), arra a szöveges részben ki kell térni.

A térkép elkészítésében közösségi jelentőségű fajok esetében kérjük alapul venni a legutolsó, élőhelyvédelmi irányelv szerinti országjelentés elterjedési térképet (ETRS 10x10 km-es gridháló alapú) (a természetvédelem hivatalos honlapján elérhető). Ha ehhez képest van változás, új ismeret, akkor annak megfelelően módosított térkép készítendő. Nem közösségi jelentőségű faj esetén is kérjük az adatokat 10x10 km-es ETRS gridhálóban megjeleníteni, a pontosabb előfordulást pedig szövegesen kifejteni.

Szükség esetén a tervekészítés koordinálásáért felelős szakmai főosztály segítséget nyújt a megfelelő térkép előállításához.

2.6. Hazai állományok jellemzése

Ebben a fejezetben javasolt egy-egy hazai térségre, földrajzi egységre vonatkozó összesített adatok közlése az állománymagyság tekintetében. A célfajtól függően a szakértő dönti el, hogy milyen egységre vonatkoztatja az adatokat. A részletes, állományszintű adatok a 7. Szakmai megalapozó háttéranyagok fejezetbe kerülnek, amely nem nyilvános. Minden érzékeny adat csak a 7. fejezetben szerepeljen. A jelen fejezet elején az állománymagyságra vonatkozó adatok megadásának rendszerét és magyarázatát kérjük megadni.

Az állományadatok megadásánál az elérhető legfrissebb adatokat kérjük felhasználni. Amennyiben van adat az állomány hosszú- vagy rövidtávú változásáról, annak tendenciájáról, azt is szükséges ismertetni. Az állományok értékelésére is röviden ki kell térni, mely állományok stabilak, melyek veszélyeztetettek.

Amennyiben releváns – pl. határmenti állományok esetén –, a pannon biogeográfiai régióra és a világállományra, valamint a hazai és külföldi állományok egymáshoz viszonyított arányára is itt lehet kitérni, azonban szem előtt kell tartani, hogy a fejezet elsődleges célja a hazai állományok ismertetése.

A fejezet végén össze kell foglalni a faj országos állományát. Közösségi jelentőségű fajok esetében az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke szerinti jelentés adatainak figyelembe vétele is javasolt.

2.7. A fajjal kapcsolatos vizsgálatok

Itt kérjük bemutatni a konkrét védelmi intézkedéseket megalapozó nemzetközi és hazai vizsgálatok (elméleti kutatások, alapkutatások, alkalmazott kutatások) aktuális állását (irodalmi hivatkozásokkal), valamint az esetleges kutatási hiányterületeket és irányokat.

Amennyiben a fajra történt/történik célzott hazai felmérés – akár egyszeri, akár rendszeres a monitorozás részeként (pl. NBmR) – kérjük azt bemutatni, a vizsgálat módszerének és a keletkező alapadatok és származtatott adatok megadásával, annak értékelésével.

Kérjük röviden összefoglalni és értékelni a közelmúltban történt kísérletek tapasztalatait, például szaporítási kísérlet, genetikai vizsgálat eredménye. A genetikai diverzitás megőrzése szempontjából fontos lehet az egyes állományokban tapasztalható genetikai különbségekre is felhívni a figyelmet, amennyiben rendelkezésre állnak erre vonatkozó vizsgálatok eredményei. Különösen fontos kitérni ezekre az információkra, ha a későbbi fejezetekben a célfaj megőrzésére előírt intézkedések szakszerűségét – pl. állományok közötti áttelepítések korlátozása – befolyásolják.

A fejezetben a kutatások főbb megállapításait szükséges összegezni, az eredmények részletes bemutatása opcionálisan mellékletként csatolható. A fejezetet úgy szükséges összeállítani, hogy az a 4. fejezetben javasolt kutatási és monitorozási intézkedési javaslatokat alátámasszák.

A fejezetet javasolt az alábbi alfejezetekbe bontani, de az egyes vizsgálati témák egymástól jól elkülönítve egy fejezetben is tárgyalhatók:

2.7.1. A faj állományainak felmérése, monitorozása

2.7.2. Ökológiai vizsgálatok

2.7.3. Szaporítási és tenyésztési kísérletek

2.7.4. Genetikai vizsgálatok

2.8. Megvalósult természetvédelmi intézkedések és jó gyakorlatok

Ebben a fejezetben kérjük röviden összefoglalni és értékelni a közelmúltban történt kezelések tapasztalatait, például élőhelyek kezelése, áttelepítés, betelepítés eredménye. Amennyiben van példa hazai vagy nagyobb jelentőségű nemzetközi projektekre, amelyek konkrétan a faj természetvédelmi helyzetének javítását célozták, ezek rövid leírását és tapasztalatait – különös tekintettel a hazai gyakorlatban is hasznosítható tapasztalatokra – kérjük az alfejezetben megjeleníteni. Ha készült a fajra más országokban nemzetközi szinten is jelentősnek, hasznosnak tekinthető fajmegőrzési, illetve akcióterv, azt is itt kérjük röviden ismertetni és hivatkozni.

3. Veszélyeztető tényezők

A faj hosszú távú megőrzését veszélyeztető tényezőket kérjük azonosítani, és azok fajra gyakorolt hatását röviden indokolni. Ehhez az Európai Bizottság által a természetvédelmi irányelvek szerinti jelentéshez alkalmazott lista (2. melléklet – *Segédletek 1. pont*) használatát kérjük, mivel ez megteremti a kapcsolatot a biotikai adatgyűjtés, a Natura 2000 adatlapokon nyilvántartott, valamint a jelentésben leadott adatok közt. A felsorolásban javasolt a nagyobb kategóriák szerint rendszerezni a tényezőket, azon belül a konkrét tényezőket pedig fontosság szerint kell szerepeltetni, elől a nagy jelentőségűeket, utána pedig a közepes jelentőségűeket. Külön kérjük az aktuális ható és a potenciális (jövőbeli) veszélyeztető tényezőket megadni. Amennyiben releváns (pl. vonuló madárfaj, szomszédos országra átnyúló populáció) a Magyarországon kívül ható vagy kívülről érkező veszélyeztető tényezőket, hatásokat is be kell mutatni. Amennyiben a célfajt, speciális adottságaiból kifolyólag egyedi veszélyeztető tényezők érintik, ezeket is ismertetni kell, és be kell sorolni a természetvédelmi irányelvek szerinti jelentéshez alkalmazott lista rendszerébe. Egyes tényezőknél, amennyiben azok nem minden állománynál relevánsak, azt is kérjük azonosítani, hogy mely állományokra hatnak negatívan. Ebben a fejezetben csak olyan veszélyeztető tényező maradjon, amelyhez kapcsolódóan a 4. fejezetben intézkedést is meghatároz a terv.

4. A cselekvési program célkitűzései és intézkedései

Ez a fejezet a terv leghangsúlyosabb része, hiszen a gyakorlati védelmi intézkedések képezik a terv fő mondanivalóját. A korábbi fejezetekben a célfajra vonatkozóan közreadott információknak alá kell támasztani a cselekvési programban megfogalmazott célkitűzéseket, intézkedéseket. Ennek megfelelően az alfejezetek utaljanak vissza a veszélyeztető tényezőkre, és a terv más fontos információira, mivel az intézkedések szorosan kapcsolódnak a például a veszélyeztettséghez, aktuális állománymagysághoz, veszélyeztető tényezőkhöz, a célfaj kutatottságához, fenológiai jellemzőihez egyéb speciális tulajdonságaihoz.

A legfontosabb célokat egy-két mondatban kérjük meghatározni és fontossági sorrendbe rendezni. Ezt követően a célokhoz kapcsolódó intézkedéseket kell megadni szintén sürgősség szerint. Elől az azonnali intézkedést igénylők (egy éven belül), utána a rövidtávon (1-2 év) megoldandó feladatok, majd a középtávon (2-4 év) és végül a hosszú távon (4-10 év) megvalósítandó intézkedések.

Az intézkedéseket az alábbi alfejezetek szerint javasolt csoportosítani. Az egyes alfejezetek alatt megadott lehetséges intézkedések csak minták, a kidolgozásnál ezek is használhatók, ha relevánsak, de ettől eltérőek is megadhatók. Az intézkedések közt megadhatók olyanok is, amelyek jelenleg nem relevánsak, de potenciálisan szükségesek lehetnek (kisebb prioritásúak). Szükséges azt is kifejtetni az intézkedésekhez kapcsolódóan, ha a megvalósításnak valamilyen akadálya van, vagy ha a megvalósításához bizonyos feltételek biztosítása szükséges (pl. más ágazat együttműködési hajlandósága vagy plusz anyagi alapok rendelkezésre állása).

A javaslatok megtételénél kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy azok jellegében olyan intézkedések legyenek, amelyek az egyéb tervezési folyamatokba illeszthetők. A javaslatok kidolgozásánál alapul kell venni a már létező, hatályos, természetvédelmi intézkedéseket meghatározó terveket (kiemelten a természetvédelmi kezelési tervek, Natura 2000 fenntartási tervek, erdőtervek, valamint egyéb tervek vagy stratégiák). Külön ki kell emelni a fenti tervek felülvizsgálata, következő tervezési ciklusa során figyelembe veendő, és a tervekbe beillesztendő intézkedéseket, amelyeket úgy kell megfogalmazni, hogy azok illeszkedjenek a felsorolt tervek tematikájába. A természetvédelmi kezelési tervek követelményei, valamint a Natura 2000 fenntartási tervek kidolgozásához készült útmutató a www.termeszetvedelem.hu oldalon elérhető.

4.1. Jogsabályi, intézményi, adminisztratív intézkedések

Ez az alfejezet a jogi (pl. védetté nyilvánítás, faj védettségi szintjének módosítása) és egyéb intézményi (pl. tervezés és tervek felülvizsgálata, különös tekintettel a fenntartási tervek készítésére, más tervekbe illesztés, Natura adatlapok adatainak módosítása), továbbá adminisztratív (pl. helyi intézkedések és korlátozások) intézkedésekről szól. Az itt javasolt intézkedéseket minden esetben egyeztetni szükséges az a tervkészítés koordinálásáért felelős szakmai főosztállyal. Kérjük mellőzni az olyan javaslatokat, amelyek megvalósítására nincs reális lehetőség és/vagy szükség (pl.: új Natura 2000 terület kijelölése).

Például az alábbi alfejezeteket tartalmazhatja:

4.1.1. Országos jelentőségű védett természeti területté nyilvánítás

4.1.2. Területvásárlás

4.1.3. Tervezési folyamatokat és nyilvántartást érintő adminisztratív intézkedések

A fajjal és élőhelyeivel kapcsolatos, tervezési folyamathoz kapcsolódó, valamint hivatalos nyilvántartásokat érintő intézkedéseket kell megadni, pl. fenntartási tervek készítése vagy aktualizálása. Natura 2000 területek adatlapjain szereplő, a célfajt érintő ökológiai adatok aktualizálása.

4.2. Fajmegőrzési tevékenységek

Ebben a fejezetben kell minden, a faj hosszú távú megőrzéséhez és természetvédelmi helyzetének javításához szükséges, a fajra vagy élőhelyére irányuló kezelési intézkedést megadni. Az intézkedéseket területhez is szükséges kötni. A terület egység természetesen függ a faj elterjedési viszonyaitól, egyes esetekben konkrét területek is megnevezhetők, más esetben, amikor országosan viszonylag sok élőhelyen fordul elő a faj, akkor elegendő az intézkedéseket nagyobb terület egységekre csoportosítottan megadni. A csoportosításnál törekedjünk olyan funkcionális terület csoportok létrehozására, melyeken belül hasonló intézkedések szükségesek (pl. egy csoportba kerülnek azok a gyepek, ahol a cserjésedés visszaszorítása a cél, másik csoportba azok, ahol a túllegeltetés megakadályozását tűzzük ki). Az egyes területi csoportok alatt javasolt az intézkedéseket a veszélyeztető tényezők szerint tovább csoportosítani. A részletes, állományszintű intézkedési javaslatokat a 7. fejezet tartalmazza.

4.3. Monitorozás és kutatás

Ebben a fejezetben kell kifejteni, a faj hosszú távú megfigyelését szolgáló, jövőben elvégzendő feladatokat. Javaslat tehető a monitorozási módszertan módosítására (a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer mintavételi módszertanai elérhetőek a www.termeszetvedelem.hu oldalon). Javaslat tehető további célzott taxonómiai, biokémiai, ökológiai, kezelési módszerek fejlesztése témájú kutatások elvégzésére, a kutatási téma minél pontosabb megadásával.

4.4. Környezeti nevelés, kommunikáció

Ebben a fejezetben kell a bemutatáshoz, szemléletformáláshoz kapcsolódó intézkedési javaslatokat megadni. Ilyen lehet például tanösvény kialakítása, ismertető füzet kiadása, a lakosság tájékoztatására, bevonására vonatkozó egyéb javaslat. Itt kell kifejteni hogy szükséges-e felhívni a figyelmet a faj egyedeinek jelenlétére, bemutatathatók-e az élőhelyei, amennyiben igen, milyen feltételekkel képzelhető ez el. Kell-e a látogatásban valamilyen korlátozást bevezetni. A további kommunikációra vonatkozóan javaslat fogalmazható meg annak csatornájára (pl. írott sajtó, televízió, honlap) és módjára (pl. interjú, ismeretterjesztő cikk).

4.5. A fajmegőrzési terv felülvizsgálata

A fajmegőrzési terv időszakonkénti felülvizsgálata szükséges a megfogalmazott feladatok, intézkedések ütemezésétől függően. Ennek megfelelően a terv a célfaj aktuális helyzete alapján adjon javaslatot arra, hogy mikor és milyen indokok alapján szükséges a terv felülvizsgálata.

4.6. Intézkedések összesítése

A fajjal kapcsolatban a megvalósítandó intézkedések felsorolását kérjük, összhangban a 4. fejezetben megfogalmazott célokkal, az alfejezetekben tett konkrét javaslatok alapján, a megadott táblázati sablonba illesztve.

Intézkedési javaslatok összesítő táblázata

Intézkedés típusa	Intézkedés	Prioritás	Időtáv (az intézkedés sürgőssége)	Megjegyzés
<i>az alfejezetekben megadott kategóriák szerint: jogszabályi intézményi adminisztratív fajmegőrzési tevékenység monitorozás kutatás környezeti nevelés kommunikáció</i>	<i>az alfejezetekben megadottak, rövid, címszerű megfogalmazással</i>	<i>1–5-ig skálázva (1 – igen fontos, 5 – kevésbé fontos)</i>	<i>azonnal rövidtáv középtáv hosszútáv</i>	<i>megvalósításra vonatkozó kitételek</i>

5. Irodalomjegyzék

Az irodalomjegyzékben minden, a tervben szereplő hivatkozást fel kell sorolni. A hivatkozásoknak az alábbi formát kell követnie:

ÁDÁM L. – MAROSI S. – SZILÁRD J. (1959): A Mezőföld természeti földrajza. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 514 oldal

BOROS Á. (1953): A Mezőföld növényföldrajzi vázlata. – Földr. Ért. 2: 234-250.

FARKAS S. (szerk.) (1999): Magyarország védett növényei. – Mezőgazda Kiadó, Budapest, 199 oldal.

ZÓLYOMI B. (1958): Budapest és környékének természetes növénytakarója. – In: Pécsi M. (szerk.): Budapest természeti képe. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 509-642.

(pontos számlálás, területegységre vonatkoztatott becslés, becslési hibahatár), értékelni kell az állomány adataiban bekövetkezett változásokat, ennek bemutatására célszerű az alábbihoz hasonló táblázatot vagy diagrammot készíteni. Ha a faj szerepel az Nemzeti Biodiverzitás-monitorozás Rendszerben (NBmR), annak az eredményeit ide érdemes beépíteni.

Előfordulások megnevezése	Felmérés éve	Felmérés éve	Felmérés éve	Felmérés éve	Tendencia
Előfordulás neve	<i>állományadat egysége (egyedszám, tőszám, hajtásszám, pár stb.)</i>	<i>állományadat egysége (egyedszám, tőszám, hajtásszám, pár stb.)</i>	<i>állományadat egysége (egyedszám, tőszám, hajtásszám, pár stb.)</i>	<i>állományadat egysége (egyedszám, tőszám, hajtásszám, pár stb.)</i>	<i>növekvő/ csökkenő/ stabil</i>

Gyűjteményi adatok (opcionális)

A hazai közgyűjteményekben (releváns esetekben magángyűjteményekben) elhelyezett példányok adatait – amennyiben ezek a további kutatásokat, természetvédelmi célokat megalapozzák, alátámasztják – egy táblázatban kérjük összefoglalni, az alábbi mintát követve:

A gyűjteményi példányok adatai:

<i>Gyűjtés helye</i>	<i>Gyűjtési idő</i>	<i>Gyűjtő</i>	<i>Határozó</i>	<i>Gyűjteményi példány helye</i>

7.2. Cselekvési intézkedések élőhelyek/állományok szerinti bontásban költségekkel és ütemezéssel

Ez a melléklet a konkrét természetvédelmi célú beavatkozásokat, terepen történő intézkedéseket mutatja be. Az egyes intézkedésekhez hozzá kell rendelni az állományokat, ahol ezek végrehajtása szükséges. Az állományokat a 7.1. alfejezetben adott sorszámmal azonosítjuk.

Az intézkedési javaslatok megnevezése és leírása során a 4. fejezet bevezetőjében leírtaknak megfelelően, törekedni kell arra, hogy azok más tervezési folyamatokban felhasználhatók, kezelési tervekben alkalmazhatók legyenek.

A faj és az élőhelyének fenntartása érdekében végzendő kezelések felsorolása, bemutatása, ütemezése költségek becslése:

Intézkedés megnevezése:

Leírás:

Intézkedés megvalósítási helyszíne: *(állomány(ok) sorszáma)*

Határidő:

Költség:

Az útmutatóban szereplő hivatkozások

HORVÁTH F. – DOBOLYI Z. K. – MORSCHHAUSER T. – LŐKÖS L. – KARAS L. – SZERDAHELYI T. (1995): FLÓRA Adatbázis 1.2. Taxon-lista és attribútum-állomány. Flóra Munkacsoport MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete és MTM Növénytár, Vácrátót - Budapest, 252 oldal.

Internetes oldalak:

Védett fajok tematikus keresője:

<http://www.termeszetvedelem.hu/?pg=vf>

Természetvédelmi kezelési terv tartalmi követelményei (3/2008. (II. 5.) KvVM rendelet):

http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=sub_712

http://www.termeszetvedelem.hu/user/downloads/Kezterv/3_2008_kezterv.pdf

Útmutató a Natura 2000 fenntartási tervek készítéséhez:

<http://www.termeszetvedelem.hu/utmutato>

Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer mintavételi módszertanai:

http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=sub_472

Az EU Bizottságnak küldött jelentések elérhetősége:

<http://www.termeszetvedelem.hu/az-elohelyvedelmi-iranyelv-17-cikke-alapjan-keszitett-orzagjelentes-2007-2>

<http://www.termeszetvedelem.hu/az-elohelyvedelmi-iranyelv-17-cikke-alapjan-keszitett-orzagjelentes-2013-3>

<http://www.termeszetvedelem.hu/a-madarvedelmi-iranyelv-12-cikke-alapjan-keszitett-orzagjelentes-2013>

Az útmutató mellékletei

1. melléklet - Sablon a fajmegőrzési tervek elkészítéséhez

A sablont külön word mellékeljük (*fajmegorzesiterv_sablon.docx*).

2. melléklet - Segédletek

1. Uniós veszélyeztető tényezők listája – külön fájlban mellékeljük (*vesztenyezok_EU.xls*)